

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİNDE SOSYO-EKONOMİK BOYUTLARIYLA YOKSULLUK OLGUSU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Mehmet YÜCE

Öğr. Grv. Mehmet Ferhat ÖZBEK

Özet

Hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde farklı biçimlerde ortaya çıkan yoksulluk toplumların çözmesi gereken önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Gelişmiş ülkelerde işsizlik ve eğitimsizlikten kaynaklanan yoksulluk biçimleri ortaya çıkarken gelişmekte olan ülkelerde bunlara ilave olarak farklı biçimde toplumun yoksulluğundan bahsetmek mümkündür. Özellikle düşük standartlarda kendi temel ihtiyaçlarını dahi karşılayabilecek bir yaşama sahip olamayan yoksullar için, sivil toplum kuruluşları, devlet ve Dünya Bankası çözüm için politikalar geliştirme çabası içerisinde olmaktadır.

Bu çalışma kapsamında yer alan Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde ortaya çıkan yoksulluğun nedenlerini üzerine düşünürken SSCB döneminin olumsuz etkilerine de mutlaka dikkat çekmek gerekmektedir. Sosyalist sistem içerisinde bireysel girişim olmadığı için bu ülkelerde ekonomik refahı yaratacak girişimcilik ruhunun ortaya çıkması oldukça zordur. Bilindiği üzere girişimciler istihdam yaratarak her alanda toplumun gelişmesine katkı yapmakta ve yoksulluğa yol açacak işsizliği en önemli kalkını olmaktadır.

Duruma yoksulluğun sonuçları açısından yaklaşıldığında bu ülkelerde daha vahim eksiklikler görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler sınıfında değerlendirebileceğimiz Orta Asya Türk Cumhuriyetleri devlet olarak birbirinden farklı karakteristik özellikleri gösterebilirler de, bu ülkelerdeki hem gelir düzeyinin düşüklüğü hem devletin en önemli gelir kaynağını teşkil eden vergilerin tahsil edilememesi nedeniyle devletler hem yoksulluğun ortaya çıkmasını engelleyici hem de yoksulluğun olumsuz sonuçlarını giderici faaliyetleri sağlamakta güçlük çekmektedirler. Ayrıca Komünist sistem içerisinde sivil toplum hareketleri tamamen etkisiz hale getirildiği için yoksulluğun olumsuz sonuçlarını ortadan kaldıracı sivil toplum çalışmaları da bu ülkelerde gelişmemektedir.

Abstract

Poverty which is reveal in both developed and also developing countries is problem to solve. Reasons of poverty in developed countries are unemployment and uneducated people. Addition this factors mention about society's poverty in developing countries. Especially voluntary organizations, states and World Bank are trying to help policies for poor peoples who living in low life standards.

In this article we need to attract attention the harmful effects of USSR while are thinking about poverty in Middle East Turkish Republics. Because of isn't free enterprise in socialist system, constitute of entrepreneurship spirit is very hard. It is widely known that entrepreneurs are creating employment and hindering poverty.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Thinking about the results of poverty, we can see that very bad circumstances in this countries. Although Middle East Turkish Republics have different government characteristics, they have similar economical conditions like low income and not sufficiently collecting taxes. For these reasons, politics of decreasing poverty can't be effective. Especially civil movements are being fully ineffective because of communist system practices. Therefore civil organizations can't be elimination of poverty.

GİRİŞ

Dünya Bankası, “asgari yaşam standardına erişememe durumu ya da maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdüreceği gelirden yoksun olma hali olarak” tanımladığı yoksulluk günümüzün en önemli sorunları arasında yer almaktadır. Dünya nüfusunun %10'u mal ve hizmetlerin %70'ini üretmekte ve dünya toplam gelirinin %70'ini almaktadır. Dünya nüfusunun yüzde %50'sini oluşturan yaklaşık 3 milyarlık insanın dünya üretimindeki payı ise sadece %6'dır. BM Enformasyon Merkezinin yayınladığı bildiriye göre, dünya nüfusunun yaklaşık yarısı günde 2 dolardan daha az bir gelire yaşamaktadır. Günde 1 dolardan az bir parayla yaşamlarını sürdürmeye çalışanların sayısı 1,2 milyardır. Çaresizlik içindeki bu insanlar açlık, hastalık, cehalet, işsizlik ve umutsuzlukla boğuşmaktadırlar.

Bu durumda yoksulluk ortalama yaşam standartlarının altında yaşayan insanların varlığı ve bu durumun bir sorun olarak algılanmasına bir ölçüde yol açmaktadır. Yoksul halklar, yoksul toplum veya yoksul insanlar üzerinde toplumsal olarak iki farklı yönden bakılabilir. Bu yönlerden birincisi onların içerisinden onların yaşadıklarını, hissettiklerini ve duygularını anlamaya yönelik bir bakış açısı getirilebileceği gibi, dışarıdan insanların onları algılamaları, onlar hakkındaki düşüncelerini yansıtan bakış açısı geliştirilebilir. Her iki bakış açısı da yoksulluğu anlamaya yönelik kullanılabilir verilerin elde edilmesine yardımcı olmaktadır.

Yoksulluk konusuna ekonomik perspektiften yaklaşılması durumu söz konusu olabilir. Glastnost ve Perestroika politikaları sonucunda Varşova Paktı dağılma sürecine girmesiyle, önce peyk ülkeler Polonya, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Yugoslavya bağımsız birer devlet ortaya çıkmış ve 25 Aralık 1989 tarihinde de Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi gerçekleşmiştir. Yaşanan ekonomik bunalımın boyutları SSCB'nin de dağılmasına sebep olmuş, böylece Moğolistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Ukrayna ve Baltık ülkeleri birer birer SSCB'den ayrılarak bağımsız birer devlet olmuşlardır. Böylece, Dünyanın ikinci süper gücü olan Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından bağımsızlığına kavuşan yeni cumhuriyetler yıllardır yaşadıkları güdümlü yapıdan birdenbire tam bağımsız bir yapıya kavuşmanın şokunu yaşadılar. Uzun süreden beri Moskova'nın direktifleriyle yönetilen bu cumhuriyetler ekonomik ve sosyal açıdan birbirine ve Rusya'ya bağımlı bir hale getirildiğinden bağımsızlıktan sonra ekonomik ve sosyal açıdan bir takım sorunlara maruz kalmışlardır. Bu sorunlar arasında en önemlilerden biri de kuşkusuz yoksulluk sorunu olmuştur.

Dünyada yoksulluğun boyutlarını bütünsel olarak görebilmek için gerek ulusal düzeyde gelir dağılımı araştırmalarını yürüten istatistik kuruluşlarının yaptıkları araştırmaların. gerekse uluslararası kuruluşların yaptıkları araştırmaların sonuçları son derece önem taşımaktadır.

Ancak Orta Asya ülkelerinde sağlıklı bir istatistik sistemi bulunmadığından çalışmada bu bölgeye ilişkin veriler Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan yıllık raporlardan alınmıştır. Diğer taraftan bu çalışma konu “mutlak yoksulluk” ve “insani yoksulluk” kavramları ekseninde ele alınmıştır.

TEORİK ÇERÇEVE

KAVRAMSAL OLARAK YOKSULLUK

Literatürde bir neden değil, sonuç olarak tartışılan yoksulluk kavramının uluslararası platformlarda özgün ve evrensel bir sorun olarak tartışılmasında Dünya Bankası'nca hazırlanan 1990 yılı Dünya Kalkınma Raporu'nun ana temasını yoksulluğun oluşturması bir dönüm noktası olup, çalışmalara yeni bir ivme kazandırmıştır. Böylece bilimsel ve analitik düzeyde tartışma konuları arasına giren yoksulluk, net bir tanıma sahip değildir. Bu, yoksulluğun zaman ve mekân göreliliğinin getirdiği bir olağan durumdur. Ayrıca, kavram çok boyutluluğu da içermektedir. Yalnızca kişi başına millî gelire göre varılacak bir yargı desteksiz olacaktır. Yoksulluk; "düşük gelir düzeyi", "yetersiz ve dengesiz beslenme ile sağlıksızlık", "sosyal yalıtım ve düşük sosyal katılım", "psikolojik ve ekonomik bireysel güvensizlik", "şoklara açıklık ve risk ve belirsizliğe cevap verememe", "doğal çevrenin bozulması ve sosyal çevrede kısır döngü" gibi bazı aksaklıkların bir bütün olarak algılanması gereğine işaret etmektedir. Ne var ki; bu gibi bakış açıları ülkeden ülkeye, hatta aynı ülkenin farklı dönemlere ilişkin analizlerinde de farklılıklar taşıyabilmektedir (Özsoy). World Bank (1990), yoksulluğu asgari yaşam standardına erişememe durumu ya da maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdüreceği gelirden yoksun olma hali olarak tanımlar. Drewnowski ise, yoksulluğu kişilerin ve hane halkının kendileri için uygun göreceği bir tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olmamaları şeklinde (sübjektif yoksulluk) ya da asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak (gelir yoksulluğu) tanımlar (Drewnowski, 1977: 183- 208).

Bu noktada, birtakım kavramlar bağlamında yoksulluğun türlerine değinmekte yarar vardır

Bilindiği üzere klasik iktisat teorisi, piyasa şartlarında herhangi bir müdahale bulunmadığı takdirde, piyasanın zaman içinde denge durumuna geleceğini, böylece tam istihdamın sağlanarak zımnen yoksulluğun ortadan kalkacağını kabul eder. Bu nedenle yoksulluk klasik iktisat teorisinin konuları arasında yer almaz. Ancak Adam Smith zımnen de olsa yoksulluk kavramı ele almıştır. A. Smith'in ele alış şekliyle yoksulluk kavramı günümüz yoksulluk tanımları içinde “sübjektif yoksulluk” olarak büyük ölçüde yeniden vücut bulmaktadır. Bu genel değerlendirmeye göre “sübjektif yoksullar” kendilerini “yoksul” olarak tanımlayanlardır. Bu noktada temel kriter ne gelir ve ne de toplumsal fırsatlardan yararlanma düzeyidir. Kriter, yapamadıkları ya da erişemedikleri nedeniyle kendinden ve çevresinden utanma sınırında olmakla ilgili olup, tamamen sübjektiftir ve bireye özeldir. Objektif yoksulluk ise, yoksulluk/refah ölçütü olarak asgarî ihtiyaç düzeyinin normatif yaklaşımla belirlenmesini ifade eder.

Mutlak yoksulluk; kişinin gelir ve tüketim harcaması bakımından sahip olduğu maddi güce bakılarak saptanmaktadır. Tüketim harcamalarına göre yapılan hesaplamalar, bir

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

kimsenin günlük olarak alması gereken kaloriyi sağlayacak temel gıdaların gerektireceği harcamaya göre yapılmaktadır. Buna göre, en düşük maliyetli gıda harcamalarının parasal değeri bir yoksulluk eşiği oluşturmakta; gelir azlığı dolayısıyla bu eşiğin altında kalanlar ‘mutlak yoksul’ olarak nitelenmektedir. Mutlak yoksulluk yaklaşımı, kendi içinde pek çok sorun içermekle beraber; açlık sorununu da barındıran yetersiz beslenme koşullarıyla yüz yüze olan az gelişmiş ülkelerin yoksulluk durumunu tanımlamak için uygun görünmektedir(Şenses, 2001:3). Dünya Bankası 1990 yılındaki çalışmasında bir insanın hayata kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2400 k/cal hesaplamasına dayanılarak geliştirmiş olduğu kritere göre günlük geliri 2400 k/cal besini almaya yetmeyen insanları “mutlak yoksul” olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşıma göre, günlük bir dolarlık harcama seviyesi mutlak yoksulluk sınırını oluşturmaktadır. Günlük bir dolar mutlak yoksulluk sınırı, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılaştırılmıştır. Türkiye’nin dâhil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu grup için bu miktar dört dolardır. Ancak dünya bankasının bu standardı, bazı yazarlara göre, yoksulluğun küresel boyutunu saklamaya yöneliktir. Buna göre, dünya yoksullarının sayısı manipüle edilmekte ve olduğundan çok daha az gösterilmesi sağlanmaktadır.

Görelî yoksulluk kavramına göre yoksulluk sadece kaynaklara erişememe ve yaşamı sürdürme meselesi değildir. Yoksulluk, kişi ya da hane halkının, içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari bir yaşam düzeyine sahip olup olmadığı ile alakalı bir konudur. Bu nedenle görelî yoksulluk kavramı farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden daha ziyade gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara odaklanır. Başka bir ifadeyle, görelî yoksulluk kavramı, yoksul hane halkı veya birey ile o toplumda yaşayan ve mevcut koşullara göre ortalama bir gelire sahip olan hane halkı veya birey arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma kabiliyeti arasındaki farkı ifade eder (Dumanlı, 1995:213). Görelî yoksulluk, bir ferdin ya da hane halkının, içinde bulunduğu sosyal grubun ya da yerleşim biriminin içindeki diğerlerine göre yoksulluğunu incelediği gibi, bu sosyal grubun ya da yerleşim biriminin diğer grup ve birimlerle karşılaştırılmasını konu edinmektedir(Özsoy). Bu nedenle mutlak yoksulluğun ekonomik gelişme ile bertaraf edilebileceği görülür iken; görelî yoksulluğun her zaman var olacağı kabul edilmiş olmaktadır (Pacione, 1997: 42).

Kırsal yoksulluk daha çok, bağımsızlık, güvenlik, öz-saygı, sosyal kimlik, sosyal ilişkilerin sıklığı ve sağlamlığı, karar alma özgürlüğü, hukukî ve siyasî haklar gibi niteliksel beklentiler ve yoksulluklar üzerine odaklanmaktadır. Kırsal yoksulluk ise, gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün hızla çözülerek gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi olgusuna dayanır. Ancak kırsal yoksulluk, ILO tarafından kırsal alandaki açık veya gizli işsizlik değil, azalan gelir düzeyleri nedeniyle kırsal alanda hızlı bir yoksullaşma süreci olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2001: 105).

Gelir yoksulluğu yaşamı sürdürmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak için kişi veya hane halkının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak tanımlanabilir. Gelir yoksulluğu hesaplamalarında genellikle asgari bir yaşam düzeyini sağlamak için gerekli gelir, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk sınırının altında bir gelir/tüketim seviyesine sahip olan kişi veya hane halkı yoksul olarak adlandırılır (Aktan ve Vural, 2002).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda geliştirilen insani yoksulluk kavramı insani gelişme ve insanca yaşam için parasal olanakların yanı sıra temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için iktisadi, sosyal ve kültürel bazı olanaklara sahip olmanın da gerekli olduğu fikrine dayanır. Bu nedenle asgari gereksinimlerden daha fazla maddi refahın söz konusu olması gerektiğini ve yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olduğunu dikkate alır. Aynı raporda insani yoksulluğu ölçmek için insani yoksulluk endeksi (The Human Poverty Index-HPI) geliştirilmiştir. İnsani yoksulluk endeksi yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet ve kamusal ve özel kaynaklara erişememe gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim dışında kalmış insanların oranını ölçmektedir (Aktan ve Vural, 2002). Görüldüğü üzere gelir yoksulluğunda, yoksulluk sınırı olarak bir asgari gelir ve tüketim düzeyi söz konusu iken; insani yoksullukta, yaşam süresinin kısalığı, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yoksunluk, iş olanaklarından yoksunluk gibi temalar incelenmektedir. UNDP'ye göre insani yoksulluk, katlanabilir bir yaşam için gerekli fırsat ve seçeneklerden feragat etmektir (DPT, 2001:105)

Çok boyutlu ve karmaşık bir hadise olması nedeniyle ölçülmesi oldukça zor olmakla birlikte yoksulluğun ölçümünde kabaca iki farklı yaklaşımdan söz edilebilir. Birinci yaklaşımda karşılanamayan temel ihtiyaçlar doğrudan gözlemlenir. Olay bazında ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığı tespit edilir. Gözlemlenen durum ile normatif durum her bir ihtiyaç ya da kişi açısından kıyaslanır. Bu Yoksulluğun bu şekilde ölçümüne **doğrudan yaklaşım** ya da **temel ihtiyaçlar yaklaşımı** (basic-needs approach) adı verilir. **Dolaylı yaklaşım**, hane halkının sahip olduğu ve yönettiği kaynakların temel ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan kaynakların bileşimi ve büyüklüğü ile kıyaslanmasına dayanır. Hane halkının sahip olduğu ve yönettiği kaynakların belirli bir gelir veya tüketim seviyesi ile sınırlandırılması halinde yoksulluk sınırı ortaya çıkar (Aktan ve Vural, 2002).

KENTSEL YOKSULLUK VEYA ŞEHİR İÇİNDE ŞEHİRCİKLER

Kentsel yoksulluk kavramı, kentsel mekândaki yoksulluğun, küreselleşme süreçlerinin etkisiyle, belli bölgelerde yoğunlaşma eğilimini anlatmaktadır. Buna göre, kırsal yoksulluğun basitçe karşısına konacak bir kentli yoksulluğundan daha fazla bir anlam içeriğine sahiptir. Literatürde, 'yeni yoksullar', 'sınıf-altı yoksulluğu' biçiminde de kullanımlara sahip olan kavram, bilindik genel yoksulluk anlayışından farklı bir yoksulluk tipini tarif etmektedir. Yeni kentsel yoksulluğun, genel yoksulluktan ayırıcı tarafı, küresel ekonomik alanda meydana gelen dönüşümler neticesinde, evvelce yoksulluk sorunu olmayan kitlelerin yoksul hale gelmesi, bu yoksulluğun görece kalıcı olması ve bu özellikteki kitlenin giderek toplumsal ve mekânsal süreçlerden dışlanmasıdır. Kentsel yoksulluk, kimi durumlarda bir sınıf-altı yoksulluğu biçiminde ele alınmaktadır. Sınıf-altı kitleden kastedilen, düzenli bir işi olmayan veya hiçbir işi olmayan, devlet yardımlarına bağımlı, suç işleme potansiyeli yüksek, herhangi bir barınağı olmayan veya çok kötü barınma koşullarına sahip bir kitledir (Bıçkı, 2005: 105–106).

Kentlere gelmiş ancak kent yaşamı içerisinde tutunamamış, buna karşın az da olsa geleceğe dair umutları olan insanların adeta eritilme potası gibi şehrin bazen ücra kenarlarında bazen de ortalarına yakın yerlerde inşa edilen gecekondularda yaşayan insanlar şehir

içerisinde şehir veya köyleri oluşturmaktadırlar. Bu insanlar bir bakıma marjinalleşmiştir. İlginç olan nokta şudur ki, bu insanlar şehre göç ederken şehrin renkli ışıklarını ve caddelerini hayal ederken kendilerini bir anda yaşamın bütün acımasızlıklarının kucağında bulmuşlardır. Sonuçta şehir içerisinde olan bir ölçüde şehirli ile tamamen farklı dünyaları olan, belki bir anlamda kendisini şehir insanına karşı kendisini ezik hissededen, bununla birlikte şehrin nimetlerinden faydalanamamanın sonucunda içerisinde nefret benzeri duyguları barındıran kafası oldukça karışmış bir insan tipi ortaya çıkmaktadır. Bu insan şehir yaşamı içerisindeki üretime katılamamakta ve şehir hayatını sürdürememekte ve bir şehirli gibi yaşayamamaktadırlar.

Bu insanların kendilerine barınma olarak seçtikleri veya seçmek zorunda kaldıkları yerler gecekondulardır. Gecekonduarda yaşayan insanlar genellikle düşük gelirli, kendi yaşamsal ihtiyaçlarını güçlkle karşılayabilen, şehir yaşamından dışlanmış olarak görmek mümkündür. Bu şekilde ortaya çıkan yoksulluk aynı zamanda kendi yaşam biçimini de üretmektedir. Kendine özgü ilişkisel ağlar içerisinde yaşayan insanlar şehir içerisinde başka değerlerin ve dünya görüşlerinin olduğu, bir bakıma köy yaşantısının ilişkisel ağlarının şehre taşınması durumu gerçekleşmektedir. Ancak bu ilişki biçimini sadece köylülükle açıklamak eksik olacaktır. Bu ilişki biçimini zaman içerisinde şehirselleşen unsurları olarak melez bir yaşantının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu melez yaşantının olması bir ölçüde faydalıdır. Çünkü sadece getirilen değerlerle şehirde tutunmanın bir imkânı bulunmamaktadır. Bu melezliğin zaman içerisinde şehirselleşen yaşantıya dönüşmesi ve bu insanların kendi nesilleri olmasa da onlardan sonra gelecek nesillerin şehir yaşantısını içselleştirmesi daha kolay olacaktır. Zira bu şekilde şehre gelen insanlar kendi çektiği sıkıntıları ve yoksulluğu çocuklarının yaşamasını istememekte ve onların geleceğine yatırım yapmakta ve onların eğitimleri için önemli fedakârlıklarda bulunmaktadırlar. Fakat gecekonduarda yaşayanların tamamının bu şekilde davrandığını düşünmek aşırı bir iyi niyet olacaktır. Zira bu insanların bazıları kendi çocuklarını şehirde dilendirdiklerini veya onları mendil satmak gibi işlerde çalıştırdıkları da ortadadır. Bu insanların bir kısmını şehrin çeşitli yerlerinde seyyar satıcılık yaparken görmek mümkündür. Diğer bir kısmı ise kısa yoldan zengin olma hevesi ile yasa dışı yollardan kazanç sağlama çabası içerisinde girerek toplum için potansiyel tehdit oluşturmaktadır. Bunlardan kimisi dilenci olmakta, kimisi ise kahve köşelerinde vakitlerini geçirmektedirler.

EN DİPTE YAŞAYAN YOKSULLAR VE TOPLUMSAL DUYARSIZLIK

İnsanlar günümüzde genellikle yoksullara karşı duyarsız halde bulunmaktadırlar. Çevrelerinde görmüş oldukları çöp karıştıran, dilenen veya sokakta yaşayan kişilerin farkında olsalar bile onların sadece bu durumlarını görüp geçmekte, onlar için herhangi bir yardım çabası içine girmemektedirler. Çevrelerindeki yoksullara karşı bu tavrı sergileyen bireylerin davranış kalıplarının altında muhtemelen şu düşünceler bulunmaktadır:

- Onların bu hale gelmesinin sorumluluğu kendilerine aittir. Suç onlarındır ve cezasını çekmektedirler.
- Onların bu durumda olmasının sorumlusu devlettir. Bu kişilere yardım edecek varsa o da devlettir. Devletin kurumlarının bu duruma el koyması gerekmektedir.
- Onların bu durumu için üzülüyorum ama elden bir şey gelmez ki.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Çevrelerinde bu türden yaşam tarzları olduklarını fark eden bireyler kendi iç dünyalarında belki de bir rahatsızlık hissetmektedirler. Ancak bu rahatsızlık genel olarak diğer kişiye yardım etme boyutuna ulaşmamaktadır. Yardım etme davranışına ulaşsa bile bireysel olarak yapılacak olan işlerin etkisi oldukça sınırlı olacaktır. Bir sadaka vermek o kişinin karnını bir gün için doyurabilir. Ancak buradaki temel sorun o kişinin bir defa için karnının doyması değil onun sokaktan kurtulması yönünde faaliyetlerin gösterilmesidir.

Gelişmekte olan bir ülke olan Kırgızistan’da zaten kendi ihtiyaçlarını güçlüklerle karşılama savaşımı içerisinde olan ve toplumun çoğunluğunu oluşturan insanların yapacağı yardımlar elbette ki kalıcı çözüm getirmeyecektir. Bu noktada ortaya bu bireylerin birlikte hareket ederek yardım derneklerini kurmaları söz konusu olabilir. Bu sayede en dipte yaşayan yoksullar için kalıcı çözümler üretilebilir. Ancak bu yöndeki faaliyetlerin de sorunları çözmedeki etkinliğinin sınırlı olacağını görmek zor değildir.

Bu yöndeki çabalar toplumsal dayanışma, yardımseverlik ve işbirliğine sahip olan bir toplum biçimini gerektirmektedir. Kendi sorunları ile boğuşan az gelişmiş ülkelerde bireyleri bu türden yardım derneklerinin gönüllü olarak oluşturmaları ve etkin bir şekilde faaliyet göstermeleri oldukça zordur. Bu ülke hele bir de gönüllü çabanın ve sosyal sermayenin toplumsal dayanışmanın her türlüşününün yasaklandığı bir eski komünist rejim tecrübesini hem de bir asra yakın yaşamışsa bu türden yardım derneklerinin gönüllü olarak oluşması ihtimali neredeyse ortadan kalkmaktadır.

Durumun farklı psikolojik boyutları da bulunmaktadır. Belki de bireyler bu rahatsızlıkları üzerine pek düşünmek istememekte, bilinçaltına atmakta ve onu çıkartmaktan korkmakta ve eğer düşünürlerse kendilerini çaresiz hissedeceklerini düşünüyor olabilirler.

Acaba gerçekten de Adam Smith’in önderliğini yaptığı klasik iktisat ekolü amacına ulaşmış mıdır? Yani bireyler artık sadece kendi çıkarlarını düşünen, bunu maksimize etmeye çalışan ve bunun dışında hiçbir şeyi önemsemeyen insanlar haline mi gelmişlerdir? Görünen o ki önem ölçüde yoksullara karşı bir toplumsal duyarsızlaşma vardır. İnsanlar belki sadece kendi yaşam kavgasını vermekten dolayı bir kısır döngü içerisine girmiş ve bunun ötesine karşı düşünme biçimi körleşmiştir. Bir anlamda homo-economicus zaferini ilan etmiştir. Yani artık yoksullar Bauman’ın da ifade ettiği gibi toplumun istenmeyen insanları olmuştur ve onlardan olabildiğince uzaklaşmak gerekmektedir.

YOKSULLAR VE ONLARIN DIŞLANMIŞLIKLARI

Yoksullukla ilgili ortaya atılan diğer önemli kavramlar ise “sosyo-ekonomik güçsüzlük” ve “Korunmasızlık” kavramlarıdır. Sosyo-ekonomik güçsüzlük kavram altında, psikolojik ve ekonomik güvensizlik; sosyal dışlanma; tercih ve girişim özgürlüğünün kısıtlılığı; yoksulluk kısır döngüsüne yol açan fırsatsızlık, kaynaksızlık ve güvensizlik; var olma duygusu ve üretkenlik bakımından örgütsel yetenek gibi değerlendirmeler yapılmaktadır. Korunmasızlık kavramı ise, eğitim olanaklarının yetersizliği, istikrarlı bir gelir olanağının ve iş güvenliğinin olmaması, tasarruf ve servet yetersizliği ve kredi olanaklarının darlığı, aileler arası dayanışmanın zayıflığı, kadın olma, eğitimsizlik gibi nedenlerle işgücüne katılımın kısıtlılığı ve benzeri eksiklikler ise korunmasız karar birimlerini gündeme getirmektedir.

Yoksullar aynı zamanda çevrelerinden dışlanmış ve istenmeyen insanlar durumuna gelmiş kişilerdir. İnsanlar yoksullara karşı negatif bir tutum içerisine girebilmekte, onları bir tehlike olarak algılamakta bir nevi onların kendi yaşamlarında var olmalarını istemektedirler.

Bunun gerisinde yatan belki de en önemli faktör yoksulluğun asla istenmeyen bir durum olması ve kendisinin de bu istenmeyen kişiler ile iletişim kurmak istememesidir. Hiç kimse onlarla konuşmak istememekte, hatta onların yanına bile yaklaşmaya çekinmektedir. Kendilerine karşı bu şekilde davranışların sergilendiğini gören yoksulların ise dışlanmışlık ve değersizlik duyguları daha da artmakta ve bunlar topluma gittikçe yabancılaşmaya başlamaktadırlar.

Çevreleri tarafından dışlanan yoksullar giderek toplumdan kendilerini soyutlamakta ve kendisini o toplumun bir parçası olarak görmemeye başlamaktadırlar. Kendilerini toplumdan soyutlayan insanların ise sapkın olarak nitelendirilebilecek davranışları sergilemeleri, örneğin hırsızlık, cinayet, gasp, fuhuş, uyuşturucu kullanma gibi toplum tarafından istenilmeyen yollara girmeleri normal insanlara göre çok daha kolay olmaktadır. Kendini yaşadığı topluma ait hissetmeyen yoksulların o toplumun faydasına değil zararına yönelik davranışları sergileme yönündeki eğilimlerinin güçlü olacağını sezmek herhalde güç olmasa gerekir.

Birbirini besleyen bir sarmal içerisinde toplumdan dışlanan yoksullar toplum için de ciddi bir tehdit haline gelebilecekleri aşikârdır. Bu tehlikelerin varlığı ve olumsuz sonuçları ortadayken herhalde, bu soruna karşı önlem almanın gerekliliğini çok da fazlaca vurgulamamanın pek bir anlamı olmayacaktır.

ORTA ASYA ÜLKELERİNDE YOKSULLUK VE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYO EKONOMİK GÖSTERGELER

Orta Asya Cumhuriyetlerinin en önemli sorunlarından biri de kişi başına düşen gelirin düşük olması ve nüfusun önemli bir kısmı yoksulluk sınırının altında yaşamasıdır. Gerçi yoksulluk sorunu sadece bu ülkelere mahsus bir sorun değildir. Gelir dağılımı ve yoksulluk günümüzde dünyanın karşılaştığı en ciddi sorunların başında yer alır. Berlin Duvarının yıkılışı ile başlayan daha sonra Sovyetler Birliği'nin dağılması ile giderek artan “Küreselleşme” olarak bilinen ekonomik liberizasyon ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak, ülkeler ve insanlar giderek birbirlerine yakınlaşmasına karşın, gelir farklılıkları göze çarpan en önemli gerçeklerden biri oldu. Yaşadığımız dünya bazıları için maddi bakımdan rahat ve zengin bir dünya iken, büyük çoğunluk içinse varlıklı dünyadaki normal sayılan şeylerin bile birer lüks olduğu, çetin bir yaşam mücadelesinin verildiği bir dünya haline geldiği yadsınamaz bir gerçek olarak karşımızdadır.

Dünya nüfusunun %10'u mal ve hizmetlerin %70'ini üretmekte ve dünya toplam gelirin %70'ini almaktadır. Dünya nüfusunun yüzde %50'sini oluşturan yaklaşık 3 milyarlık insanın dünya üretimindeki payı ise sadece %6'dır (Yaman,2002). BM Enformasyon Merkezinin yayınladığı bildiriye göre, dünya nüfusunun yaklaşık yarısı günde 2 dolardan daha az bir gelire yaşamaktadır. Günde 1 dolardan az bir parayla yaşamlarını sürdürmeye çalışanların sayısı 1,2 milyardır. Çaresizlik içindeki bu insanlar açlık, hastalık, cehalet, işsizlik ve umutsuzlukla boğuşmaktadırlar. Yeterli gıda ve temiz içme suyu ile eğitim, sağlık ve çağdaş enerji hizmetlerinden yoksundurlar. Diğer taraftan bugün Parisli bir orta sınıf aile, Güney Batı Asya'nın kırsal kesiminde çalışan bir aile'ye oranla yüz kat daha fazla kazanıyor, Filipinli bir çiftçi, New York'lu bir avukatın ayda kazandığına ancak iki yılda erişebiliyor ve Amerikalılar, her yıl lokanta ve süper marketlerde 30 milyar dolar harcıyor (ki bu da, Bangladeş'in GSMH'sına eşittir), ortada oldukça büyük bir sorunun var olduğuna işarettir (DPT, 2001: 109).

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Tablo3.1. Dünyadaki Gelir Yoksulluğunun Bölgesel Görünümü, 1981–2001.

Günde 1 \$ (Satın alma gücü paritesi olarak \$)'dan daha az gelikle yaşayan insanların oranları								
Bölgeler	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2001
Doğu Asya ve Pasifik	56.7	38.8	28.0	29.5	24.9	15.9	15.3	14.3
Avrupa ve Merkezi Asya	0.8	0.6	0.4	0.5	3.7	4.4	6.3	3.5
Latin Amerika ve Karayipler	10.1	12.2	11.3	11.6	11.8	9.4	10.5	9.9
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	5.1	3.8	3.2	2.3	1.6	2.0	2.7	2.4
Güney Asya	51.5	46.8	45.0	41.3	40.1	36.7	32.8	31.9
Sahra Altı Afrika	41.6	46.3	46.9	44.5	44.1	46.1	45.7	46.4
World	40.4	33.0	28.5	27.9	26.3	22.3	21.5	20.7

Kaynak: World Bank (June-2005) "PovcalNet" <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/jsp/indeks.jsp>

Yoksulluk sorunu Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde kendisini daha şiddetli bir şekilde hissettirmektedir. Bu ülkelerde yoksulluk adeta toplumun bir kaderi haline gelmiş ve insanlar yoksulluğu ve yoksulca yaşamayı kültürel bir alışkanlık haline getirmişlerdir. Bunun temelinde hem tarihsel hem de konjonktürel nedenler bulunmaktadır. 70 yılı aşkın bir zaman zarfında Sovyetler Birliği içinde yer alan, sınıfsız bir toplum, hakça bölüşüm gibi sloganlarla, demir yumruk politikası ile sindirilerek yıllarca yönetilen Türk Cumhuriyetleri'nde gelir dağılımı adaletsizlikleri ile yoksulluk sorunu adeta kanayan birer yara olmuştur. Sahip oldukları doğal kaynaklar ile Sovyet ekonomisinin önemli tamamlayıcısı olan Türk Cumhuriyetleri, Birlik içinde bile fakirin en fakiri olarak kalmışlardır. Şöyle ki 1988 yılında bütün SSCB'de çalışan nüfusun %12'si, Rusya Federasyonunda %6,3'ü ve Beyaz Rusya'da %5'i 75 rubleden daha az ücret alırken bu oran Tacikistan'da %58.6, Kırgızistan'da %37.1 ve Özbekistan'da ise %44.7 idi (Gençler, 2001).

Gerçekten SSCB'nin kurulduğu günden dağıldığı güne kadar geçen süre içerisinde, Türk Cumhuriyetlerinin ortak özelliklerini, sınaî gelişimin yoğunlaştığı bölgelere hammadde temininde uzmanlaşmış olmaları teşkil etmiştir. Böylece, bu cumhuriyetler, asıl sınaî üretimin yapıldığı diğer cumhuriyetlere bağımlı hale getirilmiş, hem ekonomik, hem de sosyo-kültürel açıdan geri bırakılmışlardır (DPT, 1999: 5) Bunun sonucu olarak da bağımsızlıklarını kazandıktan sonra kendilerini sanki açıkta kalmış ve terkedilmiş bir insan gibi hissetmişlerdir. Bunun en önemli göstergelerinden birisi de bağımsızlığın üzerinden geçmesine rağmen pek çok fabrikanın kapanması ve üretimin bıçak gibi keskin bir şekilde dibe vurmasıdır. Kaçınılmaz olarak işsizlik de ortaya çıkmıştır. Komünist sistem içerisinde işsizlik gibi bir problem olmadığı ve insanların iş aramak ve işsiz kalmak gibi kendisini oldukça zor duruma sokan durumları da yaşamamışlardır. Ancak kapitalizmin bu yönü ile tanışan devletlerin vatandaşları kendilerini önemli ekonomik sıkıntılarının içerisinde bulmuşlardır. Bunun dışında daha önceleri bu gibi ülkelerde hiç görülmeyen sokakta yaşayan, çöp karıştıran ve gıda ihtiyacını neredeyse hiç karşılayamayacak düzeyde olan insanların sayısında gözle görülür artış yaşanmaktadır. Bu ülkelerde artık evlerinden sokağa çıkan insanların kendisinden ısrarla para isteyen dilenci çocuklarla karşılaşma ihtimali günden güne yükselmektedir.

Bağımsızlıktan hemen bir yıl sonra Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan raporda görüldüğü üzere yaklaşık, 60 milyon kişinin yaşadığı Türk Cumhuriyetlerinde kişi başına düşen millî gelir, SSCB ortalamasının yansından daha az olduğu görülmektedir. Kişi başına millî gelir sıralamasında, altı Türk Cumhuriyeti en fakir ülkeler olarak yer almaktadır. Ulaşım, haberleşme, alt yapı, eğitim, sağlık vb. hizmetlerde diğer cumhuriyetlere göre oldukça geri

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

birakılmıştır. Sağlık hizmetlerinin de en geri olduğu bu bölgelerde, bebek ölümlerinin oldukça fazla ve yaşam süresinin diğer cumhuriyetlere göre daha kısa olduğu görülmektedir.

Tablo 1: SSCB'yi Oluşturan Cumhuriyetlere İlişkin Bazı Sosyo-Ekonomik Veriler

	Nüfus (Milyon)	Yüzölçümü (Bin km2)	Kişi Başına Net (SSCB) Ortalamasına Oranı	Bebek Ölümü (Bin Kişi)	Doğan Bebeklerin Yaşama Oranı (%)	Cumh. Arası Ticaret (NMÜ'in %'si)	Net Kaynak Transferi (NMÜ'in %'si)
Slav Cumh.							
Rusya Fed.	148.5	17075.4	119.8	17.4	69.3	18.2	-3.6
Ukrayna	51.9	603.7	89.6	12.9	70.5	37.2	-0.9
Beyaz Rusya	10.3	207.6	113.4	11.9	71.3	64.8	-10.8
Baltık Cumh.							
Estonya	1.6	45.2	137.0	12.3	70.0	66.4	13.0
Letonya	2.7	64.6	131.2	13.7	69.6	66.1	4.1
Litvanya	3.7	65.2	106.5	10.3	71.5	61.1	5.0
Kafkas Cumh.							
Gürcistan	5.5	69.7	78.2	15.9	72.8	56.4	-4.4
Ermenistan	3.4	29.8	82.0	18.6	71.8	52.2	8.7
Azerbaycan	7.1	-	-	23.0	71.0	58.1	-26.9
Orta Asya Cumh.							
Kazakistan	16.7	2717.3	79.3	26.4	68.8	28.9	21.4
Kırgızistan	4.4	198.5	54.2	30.0	68.8	45.5	27.5
Tacikistan	5.4	143.1	39.0	40.7	69.6	46.0	20.3
Türkmenistan	3.7	488.1	56.2	45.2	66.4	49.7	8.2
Özbekistan	20.7	447.4	44.9	34.6	69.5	39.7	14.7
<i>Moldovya</i>	<i>4.4</i>	<i>33.7</i>	<i>88.6</i>	<i>19.0</i>	<i>68.7</i>	<i>60.6</i>	<i>7.6</i>

Kaynak: BM World Economic Survey 1992.

Birlik içinde dahi ayrımcı bir uygulamaya maruz kalan bu cumhuriyetler Birliğin dağılmasıyla birlikte kendilerine yıllarca dayatılan ekonomik ve sosyal ideoloji gereği merkezi plan dâhilinde kurulan güdümlü ekonomiden bir anda vazgeçerek piyasa ekonomisi yolunda değişim sürecine adeta arkadan itilircesine geçme durumunda kalmışlardır. Bu yapısal değişime hazırlıklı olmayan cumhuriyetler bir taraftan yeni yapıyı anlamaya çalışırken, diğer taraftan maruz kaldıkları zor ekonomik şartlar altında iktisadi reformları gerçekleştirmeye çalıştılar. Diğer bir ifadeyle bu ülkeler, bir taraftan bağımsız devlet özelliklerini kazanma zorluğu, diğer taraftan da merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine dönüşme sürecinin sıkıntılarını bir arada yaşadılar ve halen bu sıkıntı kısmen de olsa yaşamaya devam etmektedirler. Yaşanan bu sıkıntılara ilaveten Sovyet döneminde mevcut olan bağların kopması reform hataları ile birleşince büyük üretim düşüşü yaşanmıştır. Öyle ki, bu dönemde temel iktisadi göstergeler, 1970'teki düzeye gerilemiş, bu açıdan 1991–1995 yılları ekonomik reformdan çok ekonomik krizle mücadele yılları olmuştur. Söz konusu bu şok gerilemenin en önemli nedeni, SSCB döneminde üye ülkelerin birbirlerine son derece bağımlı bir üretim yapısının merkezi planlama tarafından tesis edilmesiydi. Bu bağımlılık Birliğin dağılmasıyla üretim zincirlerinin aniden kırılmasına neden olmuş ve üretimi durma noktasına getirmiştir. Bu durum daha önce zaten iyi bir yaşam standardına sahip olmayan halkın yaşam standardını daha da düşürmüştür. Dünya Bankası verilerine göre, 1988 yılında Orta Asya bölgesinde bulunan insanların yirmi beşte biri tam anlamıyla yoksul durumda olup günde 2.15 dolardan daha az bir gelir ile yaşamlarının sürdürürlerken, 1998 yılında bölge ülkelerinde bulunan insanların beşte biri yoksul duruma düşmüşlerdir (World Bank, 2002: 14).

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Bilindiği üzere, Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) adını taşıyan ünite tarafından 1990 yılından bu yana “İnsani Gelişme Raporu” adını taşıyan bir yıllık araştırma yayınlanmaktadır. Bu raporda ülkelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmak için İnsani Gelişim İndeksi (Human Development Index) adı verilen bir indeks geliştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, yayınladığı raporda ülkeler arasındaki gelişme düzeyinin sadece kişi başına milli gelirdeki artışla (ekonomik büyüme) ölçülmesinin doğru olmadığını ifade etmektedir. Bir ülkedeki milli gelir artışının yüksek olması, o ülkenin gelişmiş ülke olarak kabul edilmesi için yeterli bir ölçü olarak kabul edilmemektedir. Bu bağlamda Orta Asya Cumhuriyetlerine bakıldığında, UNDP Dünya İnsani Gelişim Raporundaki saptamalara göre 177 ülke içinde Rusya Federasyonu 62’nci, Kazakistan 80’nci, Türkmenistan 97’nci, Azerbaycan 101’ci, Kırgızistan 109’ncü, Özbekistan 111’ci ve Tacikistan 122. sırada yer almaktadır. Bu haliyle söz konusu ülkeler Orta insani gelişmişliğe sahip ülkeler arasında yer almaktadırlar.

Tablo 2: İnsani Gelişmişlik Endeksinde Ana Bileşenlerin Değerleri Açısında Türk Cumhuriyetleri

	İnsani Gelişim Endeksi (HDI)	Beklenen Ömür-Yıl	Yetişkinlerin Okuma Oranı (%)	İlk, orta ve yüksek okullaşma oranı (%)	Sağlıklı Doğum Oranı (%)	Doğumda Yaşam Beklentisi (%)	Yaşam Umut Endeksi	Eğitim Endeksi
Yıl	2003	2003	2003	2002-003	1995-2003	2003		
Rusya Fed.	0.795	65.3	99.4	90	99	65.3	0.67	0.96
Türkiye	0.750	68.7	88.3	68	81	68.7	0.73	0.82
Kazakistan	0.761	63.2	99.5	85	99	63.2	0.64	0.94
Türkmenistan	0.738	62.4	98.8	-	97	62.4	0.62	0.91
Azerbaycan	0.729	66.9	98.8	69	84	66.9	0.70	0.89
Kırgızistan	0.702	66.8	98.7	82	98	66.8	0.70	0.93
Özbekistan	0.694	66.5	99.3	76	96	66.5	0.69	0.91
Tacikistan	0.652	63.6	99.5	76	71	63.6	0.64	0.91

Kaynak: UNDP (2005) , Human Development Report,

Yine UNDP tarafından geliştirilen İnsani Yoksulluk Endeksi ise, her ülkedeki insani yoksulluk oranının ölçülmesine bağlı bir gösterge olup, 40 yaşına kadar yaşam beklentisi olmayan nüfusun oranı, okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin oranı, sağlık hizmetlerine, sağlıklı içme suyuna ulaşma olanağı olmayan nüfus, beş yaş altı düşük ağırlıklı çocuk sayısı, GSYİH’den en yoksul %20 ve en zengin %20’nin aldığı pay oranı ve günlük 1 Amerikan doları ve ulusal yoksulluk sınırına bağlı olarak hesaplanmış yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfus temel verilerine dayanarak hesaplanmaktadır.

Tablo 3: Orta Asya Cumhuriyetlerinde Bazı Soyo-Ekonomik Göstergeler.

Ülkeler	GSYİH		Kişi Başına GSYİH		TÜFE Ortalama Yıllık Değişimi(%)		Yoksulluk sınırı altındaki nüfus (%)	
	Milyon \$	Milyon \$ (1)	ABD \$	ABD \$ (1)			Günde 2 \$	Günde 4 \$*
Yıl	2003	2003	2003	2003	1990-2003	2002-2003	1990-2002	1996-99
Rusya Federasyonu	432.9	1,323.8	3,018	9,230	66.6	13.7	-	53
Türkiye	240.4	478.9	3,399	6,772	72.2	25.3	10.3	-
Kazakistan	29.7	99.3	2,000	6,671	38.8	6.4		62

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Türkmenistan	6.2	28.9	1,275	5,938	-	-	-
Azerbaycan	7.1	29.8	867	3,617	109.1	-	-
Kırgızistan	1.9	8.8	378	1,751	16.5	3.5	88
Özbekistan	9.9	44.6	389	1,744	-	-	-
Tacikistan	1.6	7.0	246	1,106	-	-	-
Ortalamalar							
Gelişmekte Olan Ülkeler	6,981.9	21,525.4	1,414	4,359			
OECD	29,650.5	29,840.6	25,750	25,915			
Yüksek İnsani Kalkınma	30,341.0	30,941.3	25,167	25,665			
Orta İnsani Kalkınma	5,414.8	19,581.1	1,237	4,474			
Düşük İnsani Kalkınma	202.2	590.4	358	1,046			
Yüksek Gelir	29,052.4	28,396.0	30,589	29,898			
Orta Gelir	6,021.9	18,244.6	2,015	6,104			
Düşük Gelir	1,103.0	4,948.9	483	2,168			
Dünya	36,058.3	51,150.6	5,801	8,229			

(1) Satın alma Gücü Paritesi Cinsinde

* Dünya Bankası tarafından belirlenen yoksulluk sınırı

Kaynak: UNDP (2005), Human Development Report, s. 266- 269.

Tablo 2 ve Tablo 3'te görüldüğü üzere insani yoksulluk endeksinin tespitinde dikkate alınan yaşam umut beklentisi, sağlıklı doğum oranı, yetişkinlerin okuma yazma oranı, okullaşma oranı açısından Orta Asya devletleri oldukça iyi bir konumda iken, kişi başına düşen gelir açısından oldukça sıkıntılı bir durumdadırlar. Kişi başına düşen gelir açısından bu ülkeler içinde durumu en iyi devlet Kazakistan olmasına rağmen Kazakistan nüfusunun %62'si Dünya Bankası tarafından belirlenen yoksulluk sınırı olan günde 4 Amerikan doları altında bir gelire geçmektedir. Bu oran Kırgızistan'da %88'dir. Gerçi bu ülkelerde kayıt dışı ekonomi çok yaygın olduğu için GSYİH'nin resmi kayıtlarda görüldüğünden daha yüksek olduğu bir gerçektir. Aynı şekilde kişi başına düşen gelir de resmi rakamlarda görüldüğünden daha yüksektir. Üretimin mutlak seviyesiyle ilgili yorumlarda değişiklik yaratabilecek bu durum üretimin büyüme hızı ile ilgili yorumları değiştirmeyeceğinden resmi rakamları dikkate alarak yoksulluk konusunda yapılacak yorumda pek yanıltıcı olmayacaktır. Bu rağmen bu ülkelerde yoksulluk oranı resmi orandan biraz daha düşük okumak ihtiyaten doğru olacaktır.

Diğer taraftan her ne kadar istatistiksel olarak bu ülkelerde eğitim düzeyinin yüksek olduğu ileri sürmek mümkün olmasına rağmen konuya nitelik açısından bakıldığında aynı şeyi söylemek pek mümkün gibi değildir. Bilhassa bu ülkelerde yaşanan ekonomik sıkıntı ve beyin göçü sonucu eğitim kurumları istenen seviyede faaliyet gösterememektedirler.

Bu noktada emek göçü kavramına değinmek gerekmektedir. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde ücretlerin çok düşük olması emek göçünün önemli bir nedeni olarak açıklanabilir. Özellikle Rusya başta olmak üzere bu ülkelere sürekli denebilecek şekilde beyin göçü yaşanmaktadır. Bu durumun zihinsel arka planında bu kişilerin gittikleri ülkede daha yüksek gelir beklentisi ve daha yüksek yaşam standartları yatmaktadır. Emek göçünün büyük bir kısmını Rusya oluşturmaktadır. Çünkü Rusya'ya giden bir kişi dil problemi yaşamayacaktır. Rus toplumun kültürüne kolayca adapte olabilecektir. Bunun üzerine bir de Rusya'ya çalışmak amacı ile gitmenin diğer ülkelere gitmekten çok daha kolay olması ve o ülke ile olan coğrafi yakınlık da eklenince emek göçü kaçınılmaz olarak gündem güne artmaktadır. Bu nedenle söz konusu ülkeler günümüz ekonomik koşullarına cevap verebilecek

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

vasıflara sahip olan işgücünü yetiştirememektedirler. Bu duruma izlenen ücret politikası da eklenince de çalışan kesim adeta yoksulluk sınırı altındaki bir yaşama adeta zorlanmaktadır. Bu durum da beraberinde gelir dağılımı bozukluğu, yolsuzluk ve rüşveti getirmektedir. Özellikle rüşvet artık bu gibi ülkelerde doğal bir alışkanlık haline gelmiştir. Her ne kadar işbaşındaki bütün hükümetler rüşveti en önemli halledilmesi gereken problemler içerisinde görse de bu konuda somut adımların atılması şu an için hayal olarak gözükmektedir. Rüşvetin kültürel bir alışkanlık halini alması ve insanların bilinçaltına kazınması onunla mücadelenin de çok zor hale gelmesine yol açmakta ve rüşvetle mücadelenin sadece “lafta” kalmasına yol açmaktadır. Özellikle politikacılar rüşveti birincil sorunlar içerisinde görmekte fakat bu sorunun nasıl giderileceği hakkında somut öneriler ortaya koyamamaktadır. Bu durum da ülkenin ekonomik ve sosyal olarak izi zor silinebilecek derin yaraların açılmasına yol açmaktadır.

Rüşvetin toplumda nitelikli insanları yetiştirecek olan eğitim kurumlarında olması bu ülkelerdeki eğitimin niteliğinin dibe vurmasına yol açmaktadır. Ayrıca rüşvet insanların “çalışmak yerine para ver, okula hiç gitme sonra da diplomayı al git” tarzında düşüncelerine yol açmaktadır. Kuşkusuz bu durum eğitimin sadece lafta kalmasına ve sadece diploma sahibi ancak hiçbir niteliği olmayan insanların artmasına yol açmaktadır. Ekonomik alanda ise özellikle insanların vergi yerine memurlara rüşvet vermesi, kamu tarafından sunulan bazı hizmetlerinin bedelinin ödenmesi yerine memurlara rüşvet verilmesi dolayısı ile zaten yeterince kamu geliri sağlayamayan devletler iyice güçsüz kalmakta ve kamu hizmetleri sunamaz bir hale gelmektedir.

Yoksulluk ile gelir dağılımı arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bilindiği üzere sosyalist ekonomilerde sözde herkes birbirine yakın ücret aldığından dolayı sermaye oluşmadığı için gelir dağılımı adaletliydi. Ancak devletin mülkiyetinde olan fabrika ve üretim araçları büyük ölçüde yöneticileri tarafından sanki kendisinin özel mülkiyetindeymiş gibi kullanılmaktaydı. Geçiş ekonomilerinde büyük ölçüde özelleştirme ile işletmeler yöneticilerinin mülkiyetine geçmiş ve çok kısa zamanda büyük gelir dengesizliği doğmuştur. Bu bir yandan piyasanın işleyişi sonucu ortaya çıkan ferdi refah düzeyinin değişmesi gibi görünürken diğer yandan da geçişten önceki yöneticilerin işbaşında iken göstermiş olduğu avantajların değerlendirilmesi olarak görünmektedir (Topaloğlu, 2002: 77–78).

Uluslar arası yoksullukla mücadele çabalarına önderlik eden UNDP kaynaklarınca gelinen son noktaya göre; yoksulluğun, küresel ekonomik politikalarının bir sonucu olduğu noktasında birleşerek, gelir dağılımında meydana gelen aşırı adaletsizliğin yoksulluğun temel nedeni olduğu sonucuna varılmaktadır (UNDP, 1998). Bağımsız kaynaklarda da gelir dağılımındaki adaletsizlik, kapitalizmin temel gelişme dinamikleri, ekonomik küreselleşme gibi gerçekler yoksulluğun artış nedeni olarak gösterilmektedir (DPT, 2001: 127).

Bu nedenle öncelikle Orta Asya ülkelerinin gelir dağılımına göz atmakta fayda vardır. Temelde gelir farklılıkların açıklamasına yönelik bir kavram olan gelir dağılımı, bir ekonomide belli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesini ifade etmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliği ise belirli bir orandaki nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay ile aynı orandaki bir başka nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay arasındaki farklılığı göstermektedir. Çeşitli gelir dağılımı eşitsizlik ölçütleri

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

bulunmaktadır. Gelir eşitsizliği tek bir değerde özetleyen Gini katsayısı, kişisel gelir dağılımını ölçmede en çok kullanılan ölçülerden biridir.

Tablo 4: Orta Asya Ülkelerinde Gelir Dağılımı

Ülkeler	Yıl	Gelir Bölüşümü				Eşitsizlik Ölçüleri		
		En fakir % 10	En fakir % 20	En zengin % 10	En zengin %20	En zengin %10'dan En fakir % 10	En zengin %20'dan En fakir % 20	Gini Katsayısı
Rusya Federasyonu	2002	3.3	8.2	39.3	23.8	7.1	4.8	0.310
Türkiye	2003	2.3	6.1	46.7	30.7	13.3	7.7	0.400
Kazakistan	2003	3.2	7.8	40.0	24.4	7.5	5.1	0.323
Türkmenistan	1998	2.6	6.1	47.5	31.7	12.3	7.7	0.408
Azerbaycan	2001	3.1	7.4	44.5	29.5	9.7	6.0	0.365
Kırgızistan	2002	3.2	7.7	43.0	27.9	8.6	5.5	0.348
Özbekistan	2001	3.6	9.2	36.3	22.0	6.1	4.0	0.268
Tacikistan	2003	3.3	7.9	40.8	25.6	7.8	5.2	0.326

Kaynak: UNDP (2005) , Human Development Report, s. 270- 273..

Gelir dağılımı eşitsizliğini kantitatif olarak ölçmede yaygın bir araç olarak kullanılan Gini katsayısı, mutlak eşitlik çizgisiyle Lorenz eğrisi arasında kalan alanın iki katının almasıyla elde edilir. Bir ülkede gelir dağılımındaki adaletsizlik ne kadar fazlaysa Gini katsayısı o kadar büyük olacaktır. Gini katsayısının bire yaklaşması eşitsizliklerin arttığını, sıfıra yaklaşması eşitsizliklerin azalmasını ve sıfır olması halinde ise hiçbir eşitsizliğin kalmadığını göstermektedir. Bu anlamda konuyu ele aldığımızda Orta Asya ülkelerinde ciddi boyutlarda gelir eşitsizliğinin yaşandığı görülmektedir. Gelir dağılımının en bozuk olduğu ülke ise Gini katsayısının en bire en yakın olan (0.408) Türkmenistan'dır. Diğer taraftan gelir payları, kişisel gelir dağılımı ölçmede kullanılan ve eşitsizlik ölçüleri içinde en açık olanıdır. bu kriter kullanılarak her grubun toplam gelirden aldığı payı karşılaştırmak mümkündür. Tablo görüldüğü üzere söz konusu ülkelerin en yoksul %10'luk grubun milli gelirden aldıkları pay ile en zengin %10'luk grubun aldıkları pay arasında yüksek bir fark bulunmaktadır. Bu kritere göre de Gelir dağılımının en bozuk olduğu ülke yine Türkmenistan'dır. Gelir dağılımındaki bu dengesizlik aynı zamanda yoksulluğun da bir nedenini teşkil etmektedir.

Uluslararası deneyimler yoksullukla mücadelenin yolsuzluklarla mücadele olmaksızın gerçekleştirilemeyeceğinin özenle altını çizmektedir. Kayıt dışı ekonominin varlığı ve yaygınlığı gelir dağılımının adaletsizliğini artırıcı bir etmen olup, kayıt dışı istihdam mevcut ücret politikaları ile kayıtlı istihdamın da yüz yüze olduğu yoksulluğun, bir sosyal güvenlik şemsiyesine dâhil olma nedeniyle en azında yoksula sağladığı güvenlik duygusunun yitirilmesinin yanı sıra kayıtlı çalışanların almakta olduklarının çok daha altında ücrete razı olma zorunluluğunu da getirmektedir. Kayıt dışı ekonominin yasal bölgeye çekilmesinin yaratacağı bir başka sonuç ta devletin vergi gelirlerinin artması yolu ile sosyal görevlerinin gereklerini yerine getirebilir düzeye çıkarılması sonucunu da beraberinde getirmektedir (DPT, 2001: 168).

Orta Asya Cumhuriyetlerin yaşanan yoksulluk ile kayıt dışı ekonomi, rüşvet ve yolsuzluk arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Kayıt dışı ekonominin varlığı ve yaygınlığı gelir dağılımının adaletsizliğini artırıcı bir etmen olduğundan çalışmalar da kayıt dışı ekonomi,

yoksulluğa yol açan bir faktör olarak ele alınmaktadır. Orta Asya Cumhuriyetlerinde özellikle geçiş dönemi ile birlikte çok büyük kayıt dışı sektör ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, faaliyetlerini kayıtlara geçirmeyen işletmeler, vergi, sigorta ve benzeri yükümlülükler açısından önemli bir avantaja sahiptirler. Bu nedenle kayıtlı çalışan işletmelere oranla daha yüksek harcanabilir gelir elde ederler. Bu durum ise rekabet eşitsizliğine yol açmaktadır. Rekabet gücü artan kayıt dışı ekonomik birimler piyasada daha yüksek paya sahip olmaya başlarlar. Bu da gelir dağılımındaki adaleti bozar.

Diğer taraftan geçiş ekonomilerinde olduğu gibi Orta Asya Cumhuriyetlerinde yaygın bir şekilde kendisi gösteren yolsuzluk ve rüşvet de yoksulluğu artıran bir diğer faktör olarak görülmektedir. Kimi yazarlarca birer vergi olarak dikkate alınan Rüşvet Vergisi (Bride Tax) ve Yolsuzluk Vergisi (Corruption Tax)'ni diğer vergilerden farkı, elde edilen hâsılâtın devlet hazine yerine bazı kamu görevlilerin ceplerine girmesidir. Yapılan araştırmalara göre geçiş ekonomilerinin bazılarında bu vergilerin oranı aşağıdaki gibidir:

Tablo 5: Bazı Eski Sovyet Cumhuriyetleri Devletlerinde Rüşvet ve Yolsuzluk Vergilerinin Oranı (%)

Ülkeler	Ortalama Rüşvet Vergisi	Ortalama Yolsuzluk Vergisi	Ülkeler	Ortalama Rüşvet Vergisi	Ortalama Yolsuzluk Vergisi
Türkmenistan	-	-	Kırgızistan	5.5	7.8
Azerbaycan	6.6	8.3	Tacikistan		
Beyaz Rusya	3.1	6.6	Rusya	4.1	7.6
Gürcistan	8.1	-	Ukrayna	6.5	7.4
Kazakistan	4.7	7.7	Özbekistan	5.7	8.2

Kaynak: SCHAFFER E. And G. TURLEY (November, 2000), "Effective Versus Statutory Taxation: Measuring Effective Tax Administration in Transition Economies", **The William Davidson Institute, Working Paper**, No : 437, (<http://eres.bus.umich.edu/docs/workpap-dav/wp347.pdf>) (20.04.2004).

4. YOKSULLUKLA MÜCADELEDE POLİTİKALARI

Yoksulluğu önlemek amacıyla alınabilecek birçok önlem ve izlenebilecek farklı politikalar bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemlileri şunlardır: Asgari ücret uygulamaları, kamunun doğrudan gelir desteği, vergi politikaları, sosyal güvenlik sistemleri, enflasyonun önlenmesi, hızlı büyüme ve kayıt dışı Ekonominin önlenmesi.

Yoksullukla mücadele politikaları kapsam ve boyutları itibariyle üst düzey temel politikalar içinde değerlendirilmesi gereken bir politik önceliğe sahiptir. Bu bağlamda ülkenin dış politikasında olduğu gibi partiler arası fikir birliği sağlanmış devlet politikası statüsünde yoksullukla mücadele edilmedikçe, yoksulluğun aşılmasının mümkün olmadığı uluslararası deneyimlerde de görülmektedir. Bu nedenle, yoksullukla mücadele programlarının oluşturulması sürecine anılan yoksulluğu yaşayan kesimi ve bu bağlamda hizmet veren sivil toplum örgütlerinin katılmalarını sağlanmalıdır (DPT, 2001: 167). Bu konu kamuoyu ile paylaşılmalı ve desteği alınmalıdır. Zira kamuoyu güven ve desteği almayan hiçbir politikanın başarıya ulaşması mümkün değildir.

Hem bireyin insanca yaşama hakları açısından, hem de yoksulluğun doğrudan ya da dolaylı olarak neden olduğu diğer toplumsal sorunların önüne geçilmesi açısından yoksulluğu önlemeye yönelik politikalara işlerlik kazandırılması günümüzde her devlet için kaçınılmaz

bir zorunluluktur. Genel olarak klasik iktisatçılara göre hükümetin yoksulluğu önlemeye yönelik politikaları milli geliri düşürür. Klasik liberalizme karşıt bir kavram olarak ortaya atılan refah devlet anlayışıyla devlet toplumsal olaylara daha duyarlı bir hale gelmiştir. 1980’lerden sonra özelleştirme ve küreselleşme, sosyal refah devlet anlayışını ikinci plana itmiş, piyasa mekanizması ve bireyleri ise ön plana çıkartmıştır. Bu süreçle birlikte giderek artan yoksulluk dünya huzur ve barışını tehdit eder bir boyuta ulaşmıştır. Bunun üzerine başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası birçok organizasyon yoksullukla mücadele edilmesi inancına varmış ve bu konuda bir takım programları geliştirmişlerdir.

4. 1. MALİYE POLİTİKASI UYGULAMALARI

Ekonomi politikasının bir dalı olan maliye politikası, bir ekonomide temel makro ekonomik amaçlara ulaşmak için kamu harcamaları ve gelirin büyüklük ve bileşiminde yapılan düzenlemeler olarak tanımlanır. Bilindiği gibi, ekonomi politikasının amaçlarının gerçekleştirilmesi için kullanılan araçlar kamu ekonomisine ilişkin ise, yapılan müdahale maliye politikası olarak tanımlanmaktadır. Maliye politikasının genel olarak benimsenen temel makro ekonomik amaçları, ekonomide, ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasıdır. Ancak maliye politikasının amacı bunlarla sınırlandırmak doğru değildir. Zira bu temel makro ekonomik amaçlar yanında her ülkenin ulaşmış olduğu ekonomik ve sosyal gelişme düzeyine ve politikacılar tarafından benimsenen ekonomik ve sosyal amaçlara göre değişebildiği gibi, aynı ülkenin farklı dönemlerinde de hedeflenen amaçlarda farklılıklar görülebilmektedir. Belirlenen ekonomik hedeflere ulaşmak üzere maliye politikası farklı etkilere sahip çeşitli araçlara sahip bulunmaktadır. Örneğin, bir taraftan kamu harcamaları ve gelirlerin miktar ve bileşimleri, diğer taraftan kamu harcamaları ve gelirlerindeki değişimlerin tümüyle ilgili olması nedeniyle bütçe açığı ve fazlası maliye politikasının önemli araçları olmaktadır (Ataç, 2004: 25–37).

Maliye politikasının temel aracı olan bütçeler, ülkede uygulanmakta olan ekonomik faaliyetlerde devletin yerini ve rolünü belirleme özelliğine sahiptirler. Devletin kamu bütçesi aracılığıyla ekonomiye yaptığı müdahale, bir bakıma hükümetin siyasal tercihinin göstergesi olup, kaynak tahsisi üzerinde belirleyici bir işlev üstlenir. Bütçelerin harcama bileşimi, kamusal kaynakların toplumun hangi kesimleri gözetilerek ve hangi gereksinmelerinin karşılanmasında kullanıldığının yalın işaretidir. Gelir kanadıysa, söz konusu faaliyetleri yerine getirmek için gereken finansman yükünün toplumda nasıl dağıldığını gösterir. Böylece bütçeler, uygulanacakları yıl itibariyle, devlet hizmetlerinin toplumun hangi kesimlerine yöneldiğinin ve bu hizmetlerin finansman kaynaklarının nerelerden sağlandığının fotoğrafını oluştururlar. Bu nedenle yoksullukla mücadelede maliye politikasına önemli bir görev üstlenmektedir.

Yoksullukla mücadelede maliye politikası yalnız başına istenen başarıyı sağlaması mümkün değildir. Bu nedenle yoksullukla mücadelede politikasıyla izlenen tüm politikalar arasında bir eşgüdüm sağlanmasını gerektirir. Yoksullukla mücadelede en önemli görev devlete düşmektedir. Bu nedenle bilhassa gelişmekte olan ülkeler, son dönemlerde moda haline gelen devletin sosyal görevlerden sıyrılmasını öngören politikalardan vazgeçilerek, sosyal devlet anlayışını ön planda tutan politikalara ağırlık verilmesi gerekmektedir.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Günümüzde, giderek daha aktif bir şekilde ekonomik ve sosyal hayata müdahale eden devlet, uygulayacağı kamu harcamaları politikalarıyla, asgari geçim düzeyinin altında bulunan yoksul kesimlere doğrudan doğruya bedelsiz mal veya hizmet sunarak ya da sosyal transferler kanalıyla onların satın alma güçlerini yükseltme çabasını gösterebilme yeteneğine sahiptir. Nitekim sosyal devlet anlayışı benimseyen devletlerin bu tür harcama politikalarını çok daha yaygın ve rahatlıkla uyguladıklarını kolaylıkla müşahade edilmektedir. Bazı ülkeler ise, böyle doğrudan bir harcama politikasını uygulamak yerine, bu kesimin ağırlıklı olarak yararlandığı sağlık, eğitim harcamalarını öncelik vermek ve bunların devlet bütçesi içindeki nispi yüklerini artırmak suretiyle gerçekleştirirler. Diğer taraftan yoksulların ihtiyaçlarına etkin şekilde karşılık verebilmek için kamu yatırımlarına öncelik verilmesinin gerekliliği açıktır. Bu nedenle yoksulluk mücadele bağlamında kamu bütçesinde yatırım harcamalarına ayrılan pay artırılmalıdır. Ayrıca istihdamın sağlanması ve işsizliğin azaltılması nedeniyle mali teşvik sağlanarak bilhassa emek yoğun sanayieler desteklenmelidir.

Kayıt dışı ekonomiyle mücadelede en etkin yol gelir idaresinin sağlıklı ve güçlü bir şekilde örgütlenerek, ekonomik akımları kontrol altına almasıdır. Zira yasalar ne kadar mükemmel olursa olsun, söz konusu yasaların uygulamasını takip edecek olan vergi idaresi gerekli donanımına sahip olmadıkça beklenen hedefe varmak mümkün olamaz. Bu nedenle, gelir idaresinin ve denetiminin etkin bir hale getirilmesi gerekir. Bununla birlikte, tüm ekonomik nitelikli yasalar gözden geçirilerek birbiriyle uyumlu hale getirilmelidir. Ayrıca, vergi tabanını genişletilmesi, vergi sisteminin basit, açık ve ekonomik yapıyla uyumlu bir hale getirilmesi, vergi adaletinin sağlanması, vergi oranlarının düşürülmesi, herkese vergi numarası yada vatandaşlık numarası verilmesi, herkesin beyannameye tabi tutularak mükellefin mükellefle kontrol sistemine geçilmesi, ceza sistemine caydırıcılık kazandırılması, kayıt sisteminin yerleştirilmesi ve teknolojik imkanlardan yararlanılması gerekmektedir (Mavral, 2003: 435-436).

Kayıtdışı ekonomiyle mücadele etmenin bir diğer yolu da ekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Bir ülkede ekonomik istikrarın olabilmesi için öncelikle mali disiplinin var olması gerekir. Mali disiplinsizlik, hükümetlerin sorumsuzca kamu harcaması yapmasına ve keyfi iç ve dış borçlanmasına yol açar. Bunun sonucunda da kamu ekonomisinde vergi ve borç yükü sürekli artış göstermeye başlar. Ağır vergi yükü ve borçlanma ise ekonomik büyümeyi olumsuz etkiler ve vergi kaçakçılığına yol açarak kayıt dışılığın gelişmesine yol açar (Arıkan, 2002: 213).

Uluslararası yoksullukla mücadele çabalarına önderlik eden UNDP kaynaklarına geline son noktaya göre; yoksulluğun, küresel ekonomik politikalarının bir sonucu olduğu noktasında birleşerek, gelir dağılımında meydana gelen aşırı adaletsizliğin yoksulluğun temel nedeni olduğu sonucuna varılmaktadır (UNDP, 1998). Bu nedenle yoksullukla mücadele için gelir dağılımında adaletin gerçekleştirilmesine yönelik politikalara işlerlik kazandırılması gerekir. Bilindiği üzere devletin temel fonksiyonlarından biri, düşük gelirli kesimlere daha az yük getirmek, gelir dağılımındaki uçurumları törpüleyerek yatay ve dikey adaleti sağlayacak bir gelir politikasını uygulamaya koymak, düşük gelirli gruplara yönelik eğitim ve sağlık hizmetlerini ön plâna çıkaracak bir harcama politikası izlemektir. Yani, birbiriyle uyumlu, vergi ve harcama politikalarını işlerlik kazandırmak, düşük gelir düzeyinde olan sınıfların bütçelerini doğrudan ya da dolaylı yoldan düzeltmektir. Gelir dağılımındaki adaletsizliği

gidermek üzere, devletin elinde, iki etkin mali araç bulunmaktadır: Kamu harcamaları ve vergiler. Bir taraftan devlet, bazı mal ve hizmetleri düşük gelirlilere parasız olarak veya çok düşük bedellerle, maliyetlerinin altında sunarak veya bir üretim faktörü karşılığı olmaksızın transfer harcamaları yoluyla, diğer taraftan, yüksek gelir elde edenlerden artan oranlı tarifelerle sağlanan vergiyi, yine transfer harcamaları yoluyla düşük gelir gruplarına aktararak, piyasanın sağlayamadığı adil gelir dağılımını gerçekleştirmeye çalışması gerekmektedir.

Ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanmadan yoksullukla mücadelede önemli bir yol alınmaz. Bu konuda da maliye politikasına önemli görev düşmektedir. Bilindiği üzere maliye politikası ekonomik istikrarı sağlama amacı yanında, kişi başına reel gelirdeki artış olarak tanımlanan ekonomik büyümeyi sağlama amacına da yöneliktir. Ekonomik istikrar maliye politikasının kısa dönemli amacı olmasına karşın, ekonomik büyüme maliye politikasının uzun dönemli amaçları arasında yer almaktadır.

Yoksullukla mücadele bağlamında birçok iktisatçı yoksul ailelerin gelirlerini desteklemek için negatif gelir vergisi sistemi adı verilen bir program önermektedirler. Buna göre, negatif gelir vergisiyle her aileye yıllık gelir garantisi verilerek ailenin gelirinin minimum altına hiçbir şekilde düşmesine izin verilmemekte ve ailenin geliri arttığı zaman aileye verilen tazminatın belli bir tazminat kayıp oranında azaltılması öngörülmektedir.(Oktay, 2002: 481).

4. 2. ASGARI ÜCRET UYGULAMALARI

Hemen hemen tüm ülkelerde yoksulluğu önlemeye yönelik alınan önlemlerden birisi asgari ücret uygulamalarıdır. Bununla birlikte, asgari ücret yasaları literatürde daima tartışma konusu olmuştur. Asgari ücret konusu hem işverenler için, hem de işçiler için sıklıkla politik malzeme konusu olmaktadır. İşveren tarafı asgari ücretin emek piyasasını katılaştıracağını, işsizliğe ve kaçak istihdama yol açacağını iddialarını sıklıkla gündeme getirirken, işçi tarafı da asgari ücretin bir insan hakkı olduğunu, yoksa sadece kar güdüsü ile hareket eden işverenlerin ağır çalışma koşulları altında işçileri ezileceğini iddia etmektedirler. Dolayısı ile asgari ücret konusunda keskin görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Ancak endüstri ilişkilerinin diğer tarafı devlet denge politikasını güderek asgari ücretin ülkenin ekonomik ve sosyal koşullarını, sektörlere göre farklılıkları ve işsizliğe ve kaçak istihdama yol açmayacak şekilde çok yüksek bir miktarda belirlenmemesi gibi hususlara dikkat edilerek belirlenmesi çabasıdır.

Asgari ücretin emek arzını arttırıcı ve işsizliği azaltıcı etkileri de bulunabilir. Daha önceden ücretlerin çok düşük olmasından dolayı emek piyasasına girmek istemeyen kesimlerin asgari ücretin belirlenmesi veya artması dolayısı ile emek piyasasına girmesi sağlanabilir. Bu sayede üretim artışı gerçekleşir, işsizlik ve yoksulluk azalabilir.

Asgari ücretin arttırılması gelir dağılımı üzerine etki edebilir. Asgari ücretlerin arttırılması ile yükselen ücretler verimlilik artışına yol açarsa kendi kendini finanse edecek ve ücretlilerin gelirlerindeki artış diğer kesimlerin gelirlerinde bir azalışa yol açmayacaktır. Ancak ücretliler dışında kalan kesimler arasında örneğin işverenlerin ücret artışından dolayı karları azalacağı için ücretliler ile işverenler arasında gelir dağılımında eşitliğe doğru bir gelişme yaşanacaktır. Bununla birlikte ücret artışı beraberinden verimlilik artışını getirirse işverenlerin karlarında da bir artış yaşanacaktır. (Altan, 2001, 86)

4.3. SOSYAL GÜVENLİK UYGULAMALARI

Sosyal güvenlik sistemleri kişileri yaşamların boyunca karşılaşılabilecekleri risklere karşı korumayı amaçlamakta ve bu amaçla sigorta kollarını oluşturmaktadır. Kişilerin karşılaşılabilecekleri riskler, hastalık, iş kazası, meslek hastalığı, analık, işsizlik, yaşlılık, malullük, ölüm vb. şeklindedir. Bu gibi olumsuz koşullarla karşılaşan bireyler çalışma gücünü kaybederek çalışamayacak hale geleceklerdir. Bu amaçla öncelikle devlet oluşturduğu sigorta kurumları ile bireyleri risklere karşı korumaktadır. Devlet bu gibi hizmetleri verirken de karşılığında sosyal güvenlik primleri almaktadır.

Yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik sistemi en etkin kurumlardan birisidir. Bu sistemin olmaması bireylerin doğrudan yaşam gücünde ve kalitesinde yıkıcı etkilerin oluşmasını sağlar. Örneğin kişi işsiz kaldığında işsizlik ödeneğini alır ve yaşamını işsiz kaldığı süre içerisinde idame ettirebilir. Ancak işsizlik sigortasının olmaması bireyin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak düzeye gelmesine yol açar. Ancak işsizlik sigortasından yapılan yardımların düzeyi de önem taşımaktadır. İşsizlik sigortasından yapılan yardımların çalışmamayı özendirici düzeyde yüksek olmaması gerekmektedir. Aksi takdirde bu durumun pek çok olumsuz sonucu ortaya çıkabilir. Örneğin bireyin tembelliğe alışması, tekrar iş bulma yönünde gayret göstermemesi, sigorta kurumunun aktif -pasif dengesini pasif lehinde bozması, işsizliğin artması gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir.

2. 4. DOĞRUDAN GELİR DESTEĞİ

Yoksulların yaşam standartlarını yükseltmenin bir yolu da hükümetin onların gelirlerini doğrudan desteklenmesidir. Diğer taraftan birçok iktisatçı yoksul ailelerinin gelirlerini desteklemek için negatif vergi sistemi adı verilen bir program önermişlerdir. Ayrıca, yoksulluğa yol açan önemli bir faktör olan gelir dağılımı dengesizlikleri önlemek için sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamını genişletmek, kayıt dışı ekonominin önüne geçmek ve büyüme hızı artırmaktır (Seyidoğlu, 2006: 421–425).

Yoksullara yapılan gelir desteği farklı biçimlerde olabilir. Örneğin yoksullara para yardımı, gıda yardımı, ücretsiz sağlık hizmetleri verilmesi, yoksul ailelerin çocuklarına burs sağlanması şeklinde olabilir. (Seyidoğlu, 2006, 423) Ancak bütün bu yardımlar yoksulluğu ortadan kaldırıcı kalıcı çözümler değildir. Bu tür yardımların sürekli hale getirilmesi toplumda tembelliği besleyebilme gibi tehlikeleri tehlikesi vardır. Ayrıca devletin doğrudan gelir desteği sağlayıcı uygulamaları yoksul insanların sayısında azalmayı sağlayamayacağı da ortadadır.

Bu tür yardımların kısa süreli olması hem mali yükleri azaltacak hem de insanları çalışmaya teşvik edecektir. Esasında yoksullara yapılacak en uygun yardım onları mesleki eğitime tabi tutmak ve istihdama yöneltmek gereklidir. Fakat zaten ekonomik sorunlar içerisinde boğuşan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde bu faaliyetlerin nasıl yapılabileceği sorusunun cevabını vermek hiç de kolay değildir.

4. 5. DÜNYA BANKASI UYGULAMALARI

Dünya Bankasının yoksulluğun azaltılmasına yönelik izlediği politikalar zaman içerisinde farklılaşmaktadır. 1960'lı yıllarda yoksulluğun azaltılmasının yolu ekonomik gelişme olarak ifade edilmekte ve Dünya Bankası da ekonomik gelişmeyi destekleyici politikaları izlemekteydi. 1970'li yıllara gelindiğinde ise kırsal alandaki gelişmeyi ön plana alan politikalar izlemiştir. 1980'li yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkelerin artan borçları ve içerisine düştükleri ekonomik krizlerden dolayı Dünya Bankası makro ekonomik sorunların çözümüne ilişkin politikalar izlemeye başlamıştır. Bu amaçla özelleştirme yolu ile kamunun küçülmesi ve piyasa ekonomisinin güçlenmesini sağlayacak politikalara destek vermeye başlamıştır. (Uzun, 2003, 159)

Dünya Bankası özellikle 1990'dan itibaren gelişmekte olan ülkelerle ilişkilerini bu ülkelerdeki yoksulluğun azaltılması amacını güderek gerçekleştirmeye başlamıştır. (Uzun, 2003, 159) Ancak dünya bankasının yoksulluğun önlenmesi amacı ile yaptığı yatırımlar iki önemli nedenden dolayı etkinliğini kaybetmektedir. Birinci neden yapılan yardımların yoksullar için değil de iktidar sahiplerinin kendi yakın çevreleri için bu yardımı kullanmaları, ikincisi de yardımların verimsiz kullanılmasıdır. (Uzun, 2003, 162)

Dünya Bankası yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ilişkin bir rapor yayınlamıştır. Bu raporda gelişmekte olan ülkelere yoksulluğu azaltmak için bazı tavsiyelerde bulunmuşlardır. Bunlar arasında; (Uzun, 2003, 160)

- Ekonomik Büyüme: Hiçbir ülke ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeden yoksulluğu azaltamayacaktır.
- İnsani yatırımları arttırmak: Eğitim, sağlık ve aile planlaması gibi yatırımlar ve düzenlemeler yapmak.
- Kamu harcamalarını arttırma: Kamu harcamalarından yoksullara daha yüksek düzeyde pay ayırmak.
- Daha Fazla Sosyal Katılım: Sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi ve güçlendirilmesi yolu ile yoksulluğun dolaylı olarak azaltılması

5. SONUÇ

Genel anlamda bir kişi veya hane halkının gıda, giyim, barınma, sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak olanaklara sahip bulunmaması şeklinde tanımlayabileceğimiz yoksulluğa karşı mücadelede maliye politikası etkin bir araç olarak kullanılabilir. Maliye politikası sahip olduğu kamu gelirleri, kamu giderleri ve bütçe araçları kullanarak gelir dağılımı dengesizliklerini önlemek, sosyal güvenlik sisteminin kapsamını genişletmek, ekonomik istikrar ile büyümeyi sağlamak ve kayıt dışı ekonominin önüne geçmek gücüne sahiptir.

Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı adını taşıyan ünite tarafından 1990 yılından bu yana "İnsani Gelişme Raporu" adını taşıyan bir yıllık araştırma yayınlanmaktadır. Bu raporda ülkelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmak için İnsani Gelişme İndeksi adı verilen bir indeks geliştirilmiştir.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Bu indekse göre Orta Asya Cumhuriyetleri orta insani gelişmişliğe sahip ülkeler arasında yer almaktadırlar. Bu cumhuriyetlerde gelir dağılımı bozuk ve kişi başına düşen gelir düşüktür. Bu nedenle söz konusu cumhuriyetler öncelikle gelir dağılımındaki bozukluğu gidermeli ve yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranını azaltmalıdırlar. Aksi takdirde bu sorun çözümlenmediği sürece son dönemde sıklıkla gündeme getirilen entegrasyon yönündeki çabaların da pek başarıya ulaşamayacağı açıktır.

Orta Asya Cumhuriyetleri günden güne kapitalist sisteme adapte olmaktadır. Kapitalist sistem içerisinde yoksulların ve yoksulluğun olmaması gibi bir durum söz konusu değildir. Çünkü gelirin dağılımı sosyalist sistemde olduğu gibi eşit bir şekilde gerçekleşmemektedir. Dolayısı ile bu ülkelerde mutlaka yoksulluk olacaktır. Önemli olan bunu azaltabilecek dinamikleri geliştirebilmektir. Bu dinamiklerin gelişmesinin önünde ise sosyalist sistemin kalıntılarının kültürel olarak toplumun içerisine yerleşmesi en büyük engeldir. Sosyalist sistem içerisinde girişimcilik ruhu, sivil toplum unsurları yok denecek düzeye düşmekte ve insanlara yeni istihdam alanları yaratacak girişimler ve yoksullara yardım edebilecek sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmamaktadır. Dolayısı ile bütün yük devletin üzerine binmektedir. Devlet ise etkin bir şekilde örgütlenemediği için bu türden faaliyetleri yerine getirememektedir.

KAYNAKLAR

- AKTAN**, C.Can.-Vural, İ.Yaşar (2002), "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", Yoksullukla Mücadele Stratejileri (Editor: C. Can Aktan), Hak-İş Federasyonu Yayınları, Ankara
- ALTAN**, Ömer Zühtü, ve Diğerleri, **Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 78, 2001**
- ALTAY**, Asuman; "Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomik Roller, Görevleri ve KOBİ'lerin Durumu" Erişim: <http://www.econturk.org> (17.03.2004)
- ARIK**, Murat, 1999, "Komünizm Sonrası Geçişin Çelişkileri", **Avrasya Etütleri**, Sonbahar-Kış, Sayı:16.
- ARIKAN**, Zeynep, 2002, "Geçiş Ekonomilerinde Mali Disiplin", Küreselleşme ve Geçiş Ekonomileri Uluslararası Sempozyumu, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 29, Kongre Dizisi: 3, 02-04 Mayıs 2002, Bişkek- Kırgızistan, 2002.
- ATAÇ**, Engin (Editör), 2004, **Maliye Politikası**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi. Açık öğretim Fakültesi Yayınları No: 835.
- BIÇKI**, Doğan, Ocak 2005, "Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik Ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi; Karşılaştırmalı Bir Analiz", "İş,Güç" **Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:7 Sayı:1, <http://www.isguc.org>.
- BOETTKE**, Peter,J; " Is the Transition to the Market too Imported to be Left to the Market" Erişim: <http://www.econ.nvu.edu> (12.03.2004)

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

- DPT (1995) , Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar** (AT, NAFTA, PASİFİK) ve Türkiye (AT, EFTA, KEİ, Türk Cumhuriyetleri, İslam Ülkeleri, ECO) İlişkileri ÖİK: Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri Raporu Özeti, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara: DPT yayınları No: DPT: 2410-ÖİK: 471, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kuresell/oik471.pdf>
- DPT (2001) , Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara: DPT yayınları No: DPT: 2599-ÖİK: 610.
- DREWNOWSKI**, Jan (1977), “Poverty: It’s Meaning and Measurement”, Development and Change. Vol. 8, No:2, ss..183-208.
- DUMANLI**, Recep (1995), “Yoksulluk Kavramı, Ölçülmesi ve Gelir Dağılımı İlişkileri”, Yeni Türkiye. 1995/6, ss.211–229.
- GENCER**, Ayhan, “Kırgızistan’ın Ekonomik Anlamda Yeniden Yapılanmasının İş Piyasasına Yansımaları”, İş Güç Endüstri İlişkileri Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2002; <http://www.isguc.org/calisma-kirgiz.php> (12 Nisan 2004).
- GENÇLER**, A.(2001), “Kırgızistan’ın Ekonomik Alanda Yeniden Yapılanmasının İş Piyasasına Yansımaları”, **İşgüç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=47.
- MAVRAL**, Ülker (2003), **Kara Para, Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi ve Türkiye’ye Yansımaları**, 2. Baskı, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- OKTAY**, Nüvit (Editör) 2002, **İktisat Teorisi**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniv. Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 579.
- ÖZSOY**, Esin, “Kalkınma - Yoksulluk İkilemi ve Türkiye”, **İşgüç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, http://isguc.org/arc_view.php?ex=44 (5 Mart 2006).
- PACIONE**, Michael (1997). ‘Urban Restructuring and The Reproduction of Inequality In Britain’s Cities’, Britain’s Cities (edt) Michael Pachione, London: Routledge.
- SEYİDOĞLU**, Halil, 2006, **İktisat Biliminin Temel Esasları**, İstanbul: Güzem Can Yayınları No: 20
- SCHAFFER** E. And G. **TURLEY** (November, 2000), “Effective Versus Statutory Taxation: Measuring Effective Tax Administration in Transation Economies”, **The William Davidson Instute, Working Paper**, No : 437, (<http://eres.bus.umich.edu/docs/workpap-dav/wp347.pdf>) (20.04.2004).
- ŞENSES**, Fikret. Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, 1.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001
- TOPALOĞLU**, Sıdk (2002), “Geçiş Ekonomilerinde Çalışma Hayatının Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Küreselleşme ve Geçiş Ekonomileri uluslar arası Sempozyumu**, Türkiye-Kırgızistan Manas Üniversitesi, Bişkek-Kırgızistan.
- UNDP**, 1997, Human Development Report 1997, New York
- UNDP**, 1998, Poverty Report 1998: Overcoming Human Poverty.
- UNDP**, 2005, Human Development Report 2005, New York.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

UNIC TURKEY(11. 03. 2006) , Dünyada Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Johannesburg, Güney Afrika), Yoksulluk Bildirgesi, Ankara: BM Enformasyon Merkezi.

UZUN, Ayşe Meral (2003), *Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası*, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, ss.

World Bank Report (2002), *What Can Transition Economies Learn from the First 10 Years?*, A New World Bank Report, Transition Newsletter, Vol:3, No:1, January-February 2002

YAMAN, Ş. (Ocak, 2002), “*Türk Cumhuriyetlerinde Ekonomik Reformların 10 Yılı*”, Dış Ticaret Dergisi, Ocak Özel Sayısı, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/ocakoze12002/reform.htm>.